

ZEYNƏB QULİYEVA

NAXÇIVANIN NEOLİT DÖVRÜ OCAQLARI

Məqalədə Naxçıvanın Neolit dövrü ocaqları araşdırılmışdır. Qeyd edilmişdir ki, ocaqlar Naxçıvanın neolit mədəniyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan I Kəltəpə yaşayış yeri diqqətə cəlb edir. Abidə XX-XXI əsrlər arızında 2 dəfə arxeoloji tədqiqatə cəlb edilmişdir. Birinci dəfə 1951-1964-cü illərdə O.Həbibullayevin rəhbərliyi altında, ikinci dəfə isə AMEA-nın müxbir üzvü V.Baxçəliyevin və K.Morronun rəhbərliyi ilə ənənəvi arxeoloqlar və AMEA Naxçıvan Bölməsinin, o cümlədən müəllifin də iştirak etdiyi ekspedisiya tərəfindən tədqiq olunmuşdur. Hər iki tədqiqat nəticəsində çoxsaylı ocaqlar aşkar olunmuşdur. Tikinti quruluşuna görə onları 4 qrupa bölmək olar: daş çəvrəli, gil badlı, kərpic divarlı ocaqlar və dəşmədə qazılan ocaq çuxurları. Birinci qrupa aid olanlar hamar çay daşlarından tikilmişdir. Onlar dairəvi, yarım dairəvi və xaffif dördkünc formalı olub, içərisinə daş döşənmişdir. İkinci qrupa aid olanlar qırmızı-qəhvəyi gil badlı olub oval formalıdır. Üçüncü qrupa aid olanlar çiy kərpicdən tikilən ocaqlarla təmsil olunur. Dördüncü qrupu isə içərisi küllə və yuvarlaq daşlarla doldurulmuş dairəvi çuxurlarla təmsil olunan ocaqlar təşkil edir hansı ki, evlərin qəzədirilməsində istifadə edilmişdir. Onlar, xüsusilə daş çəvrəli ocaqlar Naxçıvanın neolit mədəniyyətinin yerli xarakterini əks etdirir.

Açar sözlər: Naxçıvan, Kəltəpə yaşayış yeri, Son Neolit dövrü, daş çəvrəli ocaqlar.

Tarixəqədərki mədəniyyətlərin ortaya çıxarılmasında qədim tikili qalıqları, istehsal məhsulları, o cümlədən keramika, müxtəlif alətlər, sümük qalıqları kimi tapıntılarla yanaşı ocaqlar da mühüm yer tutmuşdur. Bu baxımdan ocaqlar yaşayışın ilk şərtləri kimi mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. İlk vaxtlar insanların vəhşi heyvanlardan, soyuqdan, bir sözlə, hər cür təhlükədən qorunması, qidanın bişirilməsi funksiyası daşıyan ocaqlar tədricən qəbilələrin toplanma mərkəzi, müxtəlif dini ayinlərin icra edilmiş obyektinə olmaqla, qədim tayfaların həyatının zəruri elementinə çevrilmişdir. Bu səbəbdəndir ki, ən qədim dövrlərdən odun sönməsi fəlakət sayılmışdır. Bu inam xalqımızın folkloruna bəzən qarışıqlar (məs. "Baisin ocağı sönmün"), bəzən də Dədə Qorqudun söylədiyi "Ocağınız gur yansın" kimi alqışlar şəklində keçməklə günümüzədək gəlib çatmışdır. Günümüzdə ocaq termini yeni mənə çalarlarını özündə ehtiva etməkdədir. Təsədüfi deyil ki, bəzi ziyarətçilər də "ocaq" adlandırılır. Bu da onların müqəddəsləşərək and yerlərinə çevrilməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu gün bir çox kəndlərimizdə sözünün doğruluğunu sübuta yetirmək üçün "Ocaq haqqı" deyə and içən insanlar da az deyil. Bütün bunlar tarixin ən dərin qatlarından süzülüb gələn ocaq anlayışının müxtəlif təzahür formalarından olmaqla, genetik yaddaş vasitəsi ilə keçmiş ənənələrin gələcək nəsillərə daşınmasını həyata keçirməkdədir. Bu mənada ocaqlar qədim insanların məişətinin, ideologiyasının, məmarlığının, bütövlükdə həyat tərzinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsinə mühüm töhfə verə biləcək faktlar kimi xüsusi dəyərə malikdir. Onlardan sadəcə müxtəlif mövzuların tərkibində köməkçi ünsür kimi böhs edilməsi ocaqların əsil mahiyyətini arxa plana atmışdır. Lakin aparılan tədqiqatlar göstərir ki, qədim dövrün arxeoqrafik mənzərəsinin üzə çıxarılmasında ocaqlar xüsusi dəyərə malikdir. Bu baxımdan son illərdə Naxçıvan ərazisində qeydə alınan Neolit dövrü ocaqları diqqətəlayiqdir. Naxçıvanın Neolit mədəniyyətinin özünəməxsus cəhətlərinə yeni faktlar əlavə edəcəyini nəzərə alaraq, bu məqalədə məhz I Kəltəpə yaşayış yerindən üzə çıxarılan ocaqların tipoloji təsnifatının aparılması qarşıya məqsəd olaraq qoyulmuşdur.

Babək rayonunun eyni adlı kəndinin mərkəzində yerləşən Kəltəpə abidəsində ilk tədqiqatlar 1951-1964-cü illərdə O.Həbibullayevin rəhbərliyi ilə aparılmışdır [3, s. 24]. Neolit dövrünə aid ən qədim ocaq yeri 22 m dərinlikdə aşkar edilmişdir [7, s. 25]. 2013-2016-cı illərdə AMEA-nın müxbir üzvü V.Baxçəliyev və C.Morronun rəhbərliyi ilə Azərbaycan-Fransa beynəlxalq ekspedisiyasının apardığı arxeoloji qazıntıları zamanı isə belə ocaqlar çox sayda aşkar olunmuşdur [2, şəkil 17-20]. Bu da onların Neolit dövrü məmarlığının əsas komponenti kimi mühüm əhəmiyyətindən xəbər verir. Tədqiqatlar göstərmişdir ki, mövsümlə əlaqədar olaraq evlərin içərisində, bəzən də ətrafında qurulan ocaqlar müxtəlif funksiyalı olmuşdur. Bu onların tikinti quruluşunda da özünü büruzə vermişdir. Ona görə də onları tipoloji olaraq 4 qrupa bölmək olar: daş çəvrəli, gil badlı, kərpic divarlı və mənzəl tipli ocaqlar.

Birinci qrupa aid olanlar 947.34; 947.26 sm dərinlik səviyyəsində qeydə alınmış daş çevrəli ocaqlardır. Onların dairəvi (diametr = 30×40sm), aypara (d = 35×50) və oval (d = 45×75; 60×110) formalarına rast gəlinmişdir (KT-16, E-251; E-253; E-196). Onlar özü də üç tiplə təmsil olunmuşdur. Birinci tipə aid olanlar tamamilə daşla çevrələnmiş və bir qisminin içərisinə yarıyadək yastı çay daşları döşənmişdir. 2015-ci ildə I Kültəponin E kvadratında qeydə alınan aypara şəkilli ocaq 35×50 sm ölçüsündə olub, yastı çay daşları ilə çevrələnmişdir (şəkil 1).

Şəkil 1. Daş çevrəli ocaqların I tipi.

Belə ocaqlara A, D, J sahələrində də rast gəlinmişdir. Onların içərisində daş düzümləri və kül-lər arasında müxtəlif ölçülü qabların parçaları qeydə alınmışdır. Hamar çay daşları ilə çevrələnmiş ocaqlar 1951-1964-cü illərdə O.Həbibullayev tərəfindən I Kültəpədə aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı da çox sayda üzə çıxarılmışdır [7, s. 25, 28]. Bu da qədim Kültəpə sakinlərinin, dolayısı ilə Naxçıvanın neolit tayfalarının həyatında bu tip ocaqların xüsusi yer tutduğundan xəbər verir.

Daş çevrəli ocaqların ikinci tipinə aid olanların (KT-16, J-062; J-088) bir hissəsi çay daşları, bir hissəsi isə qalın möhrə ilə əhatə olunmuşdur (dərinlik 944.804). Onlardan biri yuvarlaq dörd-künc formalı olub, ortasına az miqdarda nahamar daş döşənmişdir. F kvadratının cənubunda yerləşən bu ocağın mərkəzindəki daşların ətrafı dairəvi formada qızarmış torpaqla əhatə olunmuşdur (şəkil 2).

Şəkil 2. Daş çevrəli ocaqların II tipi.

Ocağı əhatə edən çay daşları gil möhlulu ilə bərkidilmişdir. Diametri 110 sm olan ocağın bəzi hissələrində daş hörgü eni 10 sm olan möhrə tikinti ilə davam etdirilmişdir [2, 2017: 32]. Ocağın içərisində qeydə alınan daş döşəmə müxtəlif ölçülü çay daşları və daş alətlərin hissələri ilə təmsil

olunmuşdur. Bu xüsusiyyətə A və E sahələrindən aşkar edilən ocaqlarda da rast gəlinir. Qeyd etmək lazımdır ki, sınımış daş alətlərlə, bəzən gil qarışığı ilə çevrələnən geniş dairəvi ocaqlar vaxtı ilə Tovuz rayonunda yerləşən Menteştapə yaşayış yerinin alt qatlarında da qeydə alınmışdır [10, s. 314]. Lakin düzbucaqlı tikililərlə bağlı olmaları və bəzi hallarda keramika qırıqlarından düzəlmələri onları Kültəpə ocaqlarından fərqləndirir.

Daş çevrəli ocaqların üçüncü tipi dairəvi formada olan kül qarışıqlı daş döşəmədən ibarətdir [4, s. 49]. E sahəsində aşkar edilən belə ocaqlardan biri nəşəkilli tikilinin mərkəzində qeydə alınmışdır. Bu əlamət onun sətəyiş məqsədli olması ehtimalına əsas verir. Onun bir tərəfində iri həcmli dən daşının bir hissəsi şaquli şəkildə yerləşdirilmiş, ondan cənuba doğru dairəvi şəkildə genişlənən kül qatı üzərində düzülən nisbətən kiçik ölçülü yastı daşlar və onların parçaları ilə birlikdə dairəvi döşəmə yaradılmışdır (şəkil 3).

Şəkil 3. Daş döşəmədən ibarət ocaq.

Neolit dövründə daş döşəməli ocaqlardan geniş miqyasda istifadə edilməsi Türkiyə Cümhuriyyətindəki Aşıklı höyük yaşayış yerində qeydə alınan daş döşəməmiş dördkünc ocaqların təmsalında da özünü doğruldur [8, s. 20-29]. Daş çevrəli ocaqların özünəməxsus cəhətlərindən biri hamısında bir qayda olaraq, yastı və hamar çay daşlarından istifadə edilməsidir. Keramika parçaları onların mərkəzinə döşənməmiş daşların üstündə, bəzən də altında qeydə alınmışdır. Ehtimal ki, bu tip ocaqlar saxsı qabların bişirilməsi məqsədi daşımışdır. E kvadratında qeydə alınan iri ölçülü çölmək tipli qabın altında və yaxınlığında bu tip daş çevrəli ocaqların aşkar olunması bu fikri təsdiq edir.

Kültəpənin Son Neolit dövrünə aid ocaqların ikinci qrupunu gil badlı ocaqlar təşkil edir. Belə ocaqlar oval formalı olub, içindəki torpaq yanmanın təsirindən qırmızı rəng almışdır. İçərisində sümük qalıqları və kül yığımları aşkar edilən bu ocaqlar (KT-16, E-194; E-206; J-039) 2 tiplə təmsil olunmuşdur. Birinci tipə aid olanlar kiçik ölçülü olmaqla evlərin mərkəzində qeydə alınmışdır. Onların diametrləri 30x40 sm arasında olub, içərisi və badları odun təsirindən qızarmışdır. Belə ocaqlardan biri 2014-cü ildə D sahəsinin şərq hissəsindəki dairəvi evin mərkəzində aşkar olunmuşdur. E sahəsinin qərbində, yer səthindən 75 sm dərinlikdə qeydə alınmış ikinci ocağın badları qurtaracaqda buta şəklinə əyilir [2, s. 35]. 2015-ci ildə E sahəsinin şərq hissəsindəki evin içərisində qeydə alınan üçüncü ocaq da forma və həcm etibarı ilə digərləri ilə eyni olub içərisindən boz rəngli xeyli kül, sümük və 1 ədəd saxsı qalığı üzə çıxarılmışdır (şəkil 4).

Şəkil 4. Kiçik ölçülü gil badlı ocaq (II qrup).

Gil badlı ocaqların ikinci tipi iri həcmli olmaları ilə fərqlənir. 947.31 m. dərinlikdə üzə çıxarılan belə ocaqların diametrləri 42×90, 60×84 sm arasında dəyişir. 2016-cı ildə J kvadratındakı oval evin cənub divarının xaricində aşkar edilmiş uzunsov oval formalı ocağın tünd qəhvəyi rəngli gil-dən olan divarının eni 5-7, içəri hissəsinin isə uzunluğu 1 m, eni 45 sm arasında olub, içərisindən sümük qalıqları və xeyli miqdarda kül üzə çıxarılmışdır (şəkil 5).

Şəkil 5. İri ölçülü gil badlı ocaq (II qrup).

Bu tip ocaqlar ötən əsrin ortalarında Kültəpədə aparılan qazıntılar zamanı da aşkar olunmuşdur. Uzunluqları 0,8/1 m, enləri 52-55, divar qalınlıqları 5-6 sm arasında olan belə ocaqlar O.Həbibullayev tərəfindən kult əhəmiyyətli sobalar kimi xarakterizə edilmişdir [7, s. 28].

Ocaqların üçüncü qrupu kərpic divarlı olmaları ilə fərqlənir. Onlara evlərin içərisində, bəzən də ətrafında rast gəlinmişdir. Diametrləri 32 sm-dən 50x65, bəzən də 110 sm-dək çatır (KT-14, D-24; D-32). Bu tip ocaqlardan bəzisinin içərisində narıncı rəngli oxra qalığı (KT-15, E-65; E-128), əksəriyyətində isə saxsı, sümük qalıqları qeydə alınmışdır (KT-E-90; E-110; J-005). I Kültəpənin J kvadratında belə ocaq qurğusunun divar qalığı 20 sm hündürlükdə saxlanmışdır (şəkil 6).

Aşkar olunan sümük qalıqları və az miqdarda saxsı fraqmentləri belə ocaqlardan qida hazırlanmasında istifadə edildiyini göstərir. Kərpic divarlı ocaqlara Azərbaycanın digər neolit abidələrində də rast gəlinmişdir. Həsənsu yaşayış yerinin VIII kvadratında qeydə alınan bu tipli ocaq qurğusu yanaraq qızarmış kərpiclərdən və qaralmış gil kütlələrindən ibarət olmuşdur. N.Müseyyibli bu qızarmamış kərpiclərin məqsədyönlü olaraq odda bişirilməsi ilə əlaqələndirmişdir [5, s. 46]. Buradakı ocaqlar həcminə görə (65×45 sm) I Kültəpənin kərpic divarlı ocaqları (65×50 sm) ilə yaxındır. La-

kin Kültürünün neolit təbəqəsindən aşkar olunan bu tipli ocaqlarda kərpiclərin interyer hissəsi istisna olmaqla, digər tərəflərində qalın, yanma izləri yoxdur. Bu da onların çiy kərpicdən tikildiyini göstərir.

Şəkil 6. Kərpic divarlı ocaq (III qrup).

Dördüncü qrupa aid ocaqlar digərlərindən fərqli olaraq əsasən divarların dibində yerləşmişdir. Düşmədə qazılan belə ocaqlar dairəvi formalıdır, içərisində küllə qarışmış halda olan kiçik ölçülü yuvarlaq və yastı daşlar qeydə alınmışdır. 2014-cü ildə D sahəsində üzə çıxarılan bu tipli ocağın içərisində qırmızı, yaşıl, boz rənglərdə olan 220-dək belə daşların olduğu müəyyənləşdirilmişdir (KT-15, D-88). Belə ocaqlardan biri də 2015-ci ildə E sahəsindəki dairəvi evin şimal-şərq hissəsində qeydə alınmışdır. İstiliyi təmin etmək məqsədi daşıyan bu cür daşlarla doldurulmuş ocaqların diametri 40x45 sm-ə çatır (şəkil 7).

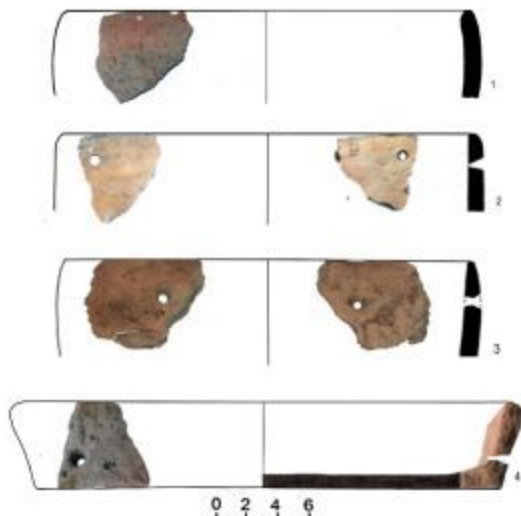

Şəkil 7. Ocaqların IV qrupu.

Evlərin döşəməsində qazılan belə ocaq çuxurlarının əvvəlki illərdə üzə çıxarılan nümunələrinin diametrləri 35 sm-dən 1 metrədək, dərinlikləri 20-37 sm arasında olmuşdur [1, 34]. Kül qatının içərisində, 40-50 sm diametrində çay daşları yağımının 3 yerdə aşkar olunması I Kültəpə ilə Ağstafa rayonundakı II Ağdaş qolu yaşayış yerinin [6, s. 54] oxşar xüsusiyyətlərindən biridir. Onların bəzərinə Anadoludakı Körtik tapə [11, fig. 8], İraqdakı Tell Nader [9, fig. 11] kimi neolit abidələrində də rast gəlinmişdir.

Qeyd edilən ocaq tipləri Naxçıvanın Son Neolit dövrü tayfalarının həyat tərzinə 3 istiqamətdən nəzər salmağa imkan verir. Birinci istiqamət onların qədim tayfaların memarlıq ənənələrinin əsas komponenti kimi əhəmiyyətini əks etdirir. Evlərin tikintisində olduğu kimi ocaqlar da bəzən çiy kərpiclə, bəzən daşlarla tikilmiş, bəzən də gil badla çevrələnmişdir.

İkinci istiqamət qədim tayfaların həyat tərzini əks etdirir. Belə ki, funksiyasından asılı olaraq ocaqlar bəzən evlərin mərkəzində, bəzən divarın dibində, bəzən də həyətdə qurulmuşdur. Döşəmədə qazılan ocaqların içərisinə doldurulan kiçik yuvarlaq daşlar ocaqdakı istiliyin içəriyə yayılmasına kömək etmişdir. Evlərin əsasən mərkəz hissəsində olan ocaqlar kərpic divarlı olub içərisində çox sayda sümük və kül qalıqları aşkar olunmuşdur ki, bu da onların daha çox qidanın bişirilməsində istifadə edilməsindən xəbər verir. Daş çevrəli ocaqlarda isə keramika hissələri çoxluq təşkil edir ki, bu da qabların bişirilməsində onların mühüm yer tutduğunu göstərir. Belə ocaqlardan tapılan keramika nümunələrinin bir qismi iri həcmli, bir qismi isə kiçik həcmli məişət qablarına aid olmuşdur (şəkil 9).

Şəkil 9. Ocaqların içərisində və ətrafında qeydə alınmış keramika nümunələri.

Üçüncü istiqamət ocaqların yerli tayfaların ideologiyasını əks etdirmələri ilə bağlıdır. Bəzi ocaqlar müəyyən ayinlərin keçirilməsinə xidmət etmişdir. Bütün bunlar Kültəpənin Son Neolit tayfalarının həyatında ocaqların çoxfunksiyalı rolunu nümayiş etdirir.

Beləliklə, I Kültəpə yaşayış yerindən 2013-2016-cı illərdə aşkar edilən ocaqların təhlili Neolit dövründə onların 4 əsas məqsədə xidmət etdiyini göstərir: evlərin qazdırılması, qidanın bişirilməsi,

qabların hazırlanması və qəbilə ayınlarının icra edilməsi. Onların harada yerləşməsi, hansı materialdan qurulması, ölçüsü və forması məhz yerinə yetirəcəyi funksiyadan asılı olmuşdur. Bu amillər onların 4 əsas qrupda sistemləşdirilməsinə imkan verir. Bu qruplardan birincisi – daş çəvrəli ocaqlar çoxsaylı və müxtəlif çeşidlərlə təmsil olunması baxımından daha çox diqqəti cəlb edir. Onlar istər əvvəlki illərdə, istərsə də son dövrlərdə Kəltəpə abidəsində aparılan qazıntılar zamanı digər ocaqlarla müqayisədə üstünlük təşkil etmişdir. Bu da daş çəvrəli ocaqların Naxçıvanın neolit mədəniyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən biri kimi ortaya çıxmasını göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyev V., Quliyeva Z., Marro C., Berthon R. Kəltəpə yaşayış yerində 2015-ci ildə aparılan arxeoloji araşdırmalar // Azərbaycan MEA-nın Xəbərləri. İctimai elmlər seriyası, 2016, № 1, 2016, s. 193-211.
2. Baxşəliyev V., Marro C., Berthon R., Quliyeva Z., Saraltun S. Kəltəpədə arxeoloji qazıntılar (2013-2016). Bakı: Nurlan, 2017, 164 s.
3. Həbibullayev O.H. Kəltəpədə arxeoloji qazıntılar. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1959, 134 s.
4. Quliyeva Z. Naxçıvanın Neolit mədəniyyətinin lokal xüsusiyyətləri // Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Gənçə Dövlət Universitetinin Elmi Xəbərlər Məcmuəsi. Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, № 2, Gəncə, 2017, s. 48-57.
5. Müseyibli N.Ə., Ağalarzadə A.M., Axundova G.K. Neolit dövrü Həsənsu yaşayış yerində arxeoloji qazıntılar (Ağstafa rayonu). Azərbaycanda arxeoloji tədqiqatlar – 2011. Bakı, "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, 2012, s. 45-50.
6. Müseyibli N., Axundova G., Ağalarzadə A. Ağstafa rayonunda Neolit dövrünə aid yeni araşdırmalar. Azərbaycanda arxeoloji tədqiqatlar – 2012. "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı, 2013, s. 53-59.
7. Абибуллаев О.А. Энеолит и бронза на территории Нахичеванской АССР. Баку: ЭЛМ, 1982, 316 с.
8. Esin U. Aşıklı Höyük Kurtarma Kazıları // Türkiye Arkeolojisi Ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999). Editör O.Belli. Ankara, 2000, s. 20-29.
9. Koranias K., Beuger C., Carter T., Fox S., Hadjikaumis A., Kourtessi-Philippakis G., Livarda A., Macginnis. The Tell Nader and Tell Baqra Project in the Kurdistan Region of Iraq: Preliminary Report of the 2011 Season. Submitted for publication in SUBARTU - Archaeological Journal of the Kurdistan Region of Iraq (April 2012).
10. Lyonnet B., Quliyev F. Menteşəpə qədim yaşayış yerində arxeoloji tədqiqatlar (Tovuz rayonu) / Azərbaycanda arxeoloji tədqiqatlar – 2010, "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı, 2011, s. 314-324.
11. Özkaya V., Coşkun A. Körtik Tepe // The Neolithic Turkey, vol. 1. Archeology and Art Publications, İstanbul, 2011, pp. 89-127.

*AMEA Naxçıvan Bölməsi
Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutu
E-mail: zeyneb_guliyeva@yahoo.com*

Zeyneb Guliyeva

NEOLITHIC HEARTHS OF NAKHCHIVAN

The paper investigated the neolithic hearths of Nakhchivan. It was noted that the hearths are important in determining the specific character of the Neolithic culture of Nakhchivan. From this point of view, the monument attracts the attention of Kultepe I. During the XX-XXI centuries, the

monument was twice attracted to archaeological research: the first time in 1951-1964 under the leadership of O. Abibullayev, and the second time in 2013-2016 under the leadership of corresponding member of ANAS B. Bakhshaliyev and K. Morro, with the participation of foreign archaeologists and employees of the Nakhchivan Branch of ANAS, including the author. As a result of both excavations, numerous hearths were found. By construction, they can be divided into 4 groups: stone, clay, brick and mangal-shaped hearths. The first group was built from flat stones. They have a round, semicircular and slightly quadrangular shape. The second group was built of red-brown adobe and has an oval shape. The third group was represented by brick hearths. The fourth group is made up of braziers or ochka pits filled with ashes and round stones that were used to heat the room. They, especially stone hearths, reflect the local character of the neolithic culture of Nakhchivan.

Keywords: *Nakhchivan, Kultepe settlements, late Neolithic period, stone hearths.*

Зейнеб Гулиева

НЕОЛИТИЧЕСКИЕ ОЧАГИ НАХЧЫВАНА

В статье были исследованы неолитические очаги Нахчывана. Было отмечено, что очаги имеют большое значение в определении специфического характера неолитической культуры Нахчывана. С этой точки зрения привлекает внимание поселение Кюльтепе I. В течение XX-XXI веков памятник дважды привлекался к археологическому исследованию: первый раз в 1951-1964 годах под руководством О.Абибуллаева, а второй раз 2013-2016 годах под руководством члена-корреспондента НАНА В.Бахшалиева и К.Морро, с участием иностранных археологов и сотрудников Нахчыванского Отделения НАНА, в том числе и автора. В результате обоих раскопок были обнаружены многочисленные очаги. По строительному характеру их можно делить на 4 группы: каменные, глиняные, кирпичные очаги и мангаловидные очаги (очажные ямы). Первая группа была сооружена из плоских булыжников. Они имеют круглую, полукруглую и слегка четырехугольную форму. Вторая группа была построена из красно-коричневой глины и имеет овальную форму. Третья группа была представлена кирпичными очагами. А четвертую группу составляют мангалы или очажные ямы, заполненные золой и круглыми камнями которые, использовались для обогрева комнаты. Они, особенно каменные очаги, отражают локальный характер неолитической культуры Нахчывана.

Ключевые слова: *Нахчыван, поселение Кюльтепе I, период Позднего Неолита, каменные очаги.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Vəli Baxşəliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardım ilə yerinə yetirilmişdir. Qrant № EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/47/5